

Kapital Yöntemsel Devrimin Şâhikası¹

Serdal BAHÇE²

Capital -The Highest Stage of Methodological Revolution

ARTICLE INFO

Article History:

Date Submitted: 08.11.2018

Date Accepted: 08.02.2019

JEL Classification:

B14,

B24,

B31

Keywords:

Marx,

Capital,

Methodology,

Dialectics

ABSTRACT

Capital Vol. I is the terminal point of the life-long evolution of Marx's methodology.

For this respect, besides the factual and theoretical material provided, the methodology of *Capital* is also important. This method is not systemic dialectical method and hence concepts in *Capital* does not follow a pre-determined logical path. On the contrary, the analysis in *Capital* starts with the analysis of the most observable and the smallest entity; commodity. In this analytical flow, through traversing the peculiarities of generalised exchange, the specificity of money is defined. Thenceforth, the transformation of money into capital is elaborated. At this juncture, capital in the form of money has to meet with another special commodity, the labour power and capital passes into the hidden abode of production. The main objective of money capital in initiating the turnover of industrial capital is self-valorisation. In this process, the exceptional quality of the use value of the labor power steps in. Among all the commodities entering into production process as inputs, only labor power has the capacity to transfer more value than it has into the value of commodity. Detecting this exceptionality, Marx surpasses the boundaries of bourgeois political economy. Thus, the true origins of both surplus value and its alienated form, profit, are unfolded at the same instant. From this point on, Marx analysed the imperatives of extended capital accumulation. This analytical flow and the methodology which is embedded in this flow no doubt directs us to consent to the argument that *Capital* itself marks a methodological revolution. Some characteristics of the methodology in *Capital* no doubt reinforces this conclusion. First, Marx accomplished a simultaneous critique of both bourgeois political economy and capitalism without drawing a demarcation line between two. Second, the concepts used by Marx are not abstract which imitates the objective dynamics, rather they are "concrete" concepts. Third, instead of deriving the concepts logically, Marx imposes each concept when the need occurs and he substantiates these concepts from the actual capitalism.

¹ Şâhika zirve anlamında kullanılmıştır. Bu yazı ile bu yıl içinde Mülkiye Dergisi'nde basılacak olan ve yine Kapital'in basımının 150. Yılı için yazılmış diğer bir yazı çoğu yönden birbirlerini tamamlamaktadırlar (bkz. Bahçe, 2018).

² Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, sbahce@politics.ankara.edu.tr

*“Basım işi bu haftanın başına başladı, ilk cilt Mayıs’ın sonunda çıkmış olacak. Bütün çalışma üç cilt haline çıkacak. Başlığı ise **Kapital: Ekonomi Politik’in Eleştirisi**. Birinci cilt “**Birinci Kitap: Sermayenin Üretim Süreci**”nden oluşmakta. Hiç kuşku yok ki şimdiye kadar burjuvaların (ve toprak sahiplerinin) kafalarına sıkılmış en korkunç mermi olacak.”³*

Marx’ın kitaplarının ne kadar okunduğunu merak ettiğini Engels’e yazdığı mektuplardan bilmekteyiz. Önemsemesi çok normaldi. Özellikle *Kapital*’in Almanca 1. Baskısı, bunun peşinden gelen önce İngilizce, sonra Fransızca baskıların kaderi ile çok ilgilendi. Sürekli vulgar burjuva iktisatçıların eserini sessizliğin sansürüne ittiklerinden şüpheleniyordu. Çok ama çok uzun süredir nesnel olarak kapitalist sermaye birikimi ve onu bir gölge gibi takip eden Ekonomi Politik biliminin eleştirisi üzerinde çalışmaktaydı. Pek çok defter doldurmuştu, bir sürü taslağı geride bırakmıştı. Zaman zaman ya hastalıktan ya da güncel politik meselelerden dolayı ara vermek zorunda kalmıştı. Özellikle birinci baskıya doğru peşini hiç bırakmayan sirpençe yeniden ve yeniden nüksediyordu. 1865 ile 1867 arasında hem Engels’e hem de Kugelmann ya da Weydemeyer gibi yakın dostlarına yazdığı mektuplarda sürekli “bitti bitiyor” haberleri vermekteydi. Sonunda 1867’nin Mart’ında koltuğunun altına el yazmalarını aldı ve son düzeltmeler için yayımcısı Otto Meisner’in yanına, Hamburg’a gitti. Sonra İngiltere’ye dönüp düzeltilmiş formları beklemeğe başladı. Bu arada Meisner’in editörünün pek işinin ehli olmadığı ortaya çıktı. Düzeltilmiş formlar önceden karar verilen takvimle gelmediler, pek çoğu aksadı. O gelen düzeltilmiş formları ayrıca Engels’e yolluyor ve onun da olurluğunu alıyordu. Sonunda çıktı ve yazdığı mektuplarla önce yakın dostlarına haber verdi. Kugelmann ve Engels’e özellikle liberal burjuvaların gazetelerinde kitap ile ilgili tanıtım yazıları yazmalarını rica etti. Daha önce basılan hiçbir kitabı için bu kadar heyecanlanmamıştı. *Kapital* nerdeyse tüm ömrü boyunca ulaşmaya çalıştığı şahikaydı. Ancak *Kapital* sadece Marx’ın kişisel düşünsel tarihi açısından değil, sosyal bilimler ve sosyalizm açısından da önemli bir dönüm noktasıydı.

³ Marx’ın Johann Philip Becker’e 17 Nisan 1867 tarihli mektubu (Marx & Engels, 2010: 358).

A. *Kapital*'in Planı: Akış

Bu bölümde aslında Marx okurlarının aşına olduğu planın kısa bir özetiyle başlamak gerekiyor. Bu plan hem sunum tekniği sorunun en kısa yoldan çözmektedir hem de analiz yönteminin akışını belirlemektedir. Tam da burada *Kapital I. Cilt*'te özsel olan (analiz yöntemi) ile görünüm (sunum tekniği) arasındaki birliğin altının çizilmesi gerekir. Marx daha önceki eserlerinde sermayenin ve söyleminin eleştirisine başka başlangıç noktaları bulmuştu; ancak bu noktalar sermaye birikimi sürecinin bütüncül analizine izin vermiyordu. Bu nedenle *Kapital*'de meta ile başladı. Önsözde neden böyle bir başlangıç yaptığını ise açıkça belirtti. Kapitalist toplumun en görünür olgusudur meta; tüm servet ve zenginlik metalar şeklinde birikir. Burada Heinrich'in de belirttiği gibi 7 sayfa içinde Marx tüm emek değer kuramının özünü açıklar (Heinrich, 2004). Metanın varoluşunun iki boyutu vardır; kullanım değeri ve değer. Metanın meta olabilmesi için her ikisine de sahip olması gerekir. Değerin ifade tarzı ise mübadele esnasında ortaya çıkar. Ancak belirtilmesi gereken mübadele değer varoluşunu tesciller; onu yaratmaz. Dolayısıyla değer mutlak, Ricardo'nun iddia ettiği gibi görelidir. Değere sahip meta başka bir meta cinsinden kendi değişim değerini ifade eder. Ancak mübadele esnasında değiş tokuşun her iki tarafı da ortak bir özü taşımadığı sürece bu süreç anlamsız olacaktır. Kısacası değişilen iki meta, kullanım biçimleri ve nitelikleri ne kadar farklılaşırsa farklılaşsın ortak bir öze sahip olmalıdırlar.⁴ Bu ortak öz her ikisinin de üretimi için harcanan emektir. Değişilen emeklerin ne türden emekler olduğu, ne türden yararlı ürünler yarattıklarının önemi kalmaz; değişilen artık ortak bir tözdür. Ancak değişilebilmeleri için kullanım değerlerinin farklılaşması gerekir. Bu da farklı kullanım değerlerinin üretildiği farklı üretim alanlarını, toplumsal işbölümünü gerekli kılar. Metaların iki yönlü niteliklerinden onları üreten emek gücünün iki yönlü niteliğine geçer. Emek hem değeri üretir hem de yararlı ürünü meydana getirir. Böylece emeğin bu iki yönlülüğü metanın iki yönlülüğüyle çakışır.

Buraya kadar her *Kapital'e Giriş* kitabında anlatıldığı gibidir. Ancak burada Marx'ın ilk dışsal müdahalesi gelir ve Smith'in kırmızı çizgisini ilk bu noktada aşar. Smith metanın her

⁴ Anlaşılan meta-değer-mübadele ilişkisinin anlatıldığı ilk üç bölümde Marx'ın zımnî olarak varsaydığı basit meta dolaşımı tartışmalar yaratmıştır. Araştırmacıların bir bölümü Engels'e atfen bunun ayrık bir dönem olduğunu belirtirken, bir kısım araştırmacı için ise bu sadece mantıksal bir sunum aracıdır. Neden bu kadar tartışma yarattığı çok açık değil. Marx eninde sonunda, paranın sermayeye dönüştüğü o anda Meta-Para-Meta döngüsünün anlamsız ve amaçsız olduğunu vurgulamıyor mu? Ayrıca Harris bu döngünün sermayenin genel döngüsü içinde zaten var olduğunu belirtiyor. Örneğin emekçiler için geçerli olan döngü bu değil midir? (Harris, 1985).

bir farklı üretiminde farklı emek zamanı harcanmış olsa bile, nasıl olup da mübadele sürecinde aynı değere sahip olduğunu açıklamaktan acizdi. Çünkü Smith “soyut emek” kategorisine sahip değildi. “Soyut emek” herhangi bir meta için çok sayıda üreticinin bulunduğu durumda ve her birinin harcadığı emek zamanlar arasında farklar varken metanın değerini diğer metalar karşısında tekleştiren bir toplumsal ortalamadır. Ancak bu ortalamanın ortaya çıkması için mübadele süreci ve dolayısıyla genelleşmiş meta üretimi zorunludur. Metadan değil de başka bir yerden başlamış olsaydı Marx tüm analizinin merkezi noktalarından biri olan soyut emeği nasıl açıklayacaktı?

Şimdi bu konudaki başka bir açıklamaya bakalım. Marx’da Hegel arayanlar⁵ ve *Kapital*’i her şeyden önce bir tür mantık silsilesi devrimi gibi gören bakış açısına göre Marx önce en soyut olandan (meta) en somut olana bir yolculuk yapmıştır. Kısacası Marx nesneli açıklamaya yönelik nesnel ile hesaplaşan bir dizge takip etmemiş; tam tersine dizgeye karar vermiş ve nesnelin görüngülerini ve özünü ise bu dizgeye uydurmuştur. Gerçekten mi? Marx’ın bir tür mantıkçı idealist olmadığı konusunda hemfikir olur isek bu görüşün saçmalığı ortaya çıkacaktır. Marx’da dizge şöyledir: Meta --- (Kullanım değeri / Değer) --- Kullanım değeri/değişim değeri --- Yarar üreten emek/değer üreten emek --- Soyut Emek — değişim değeri.

Değişim değeriyle birlikte değişimin iki ucunun (görelî değer ve eşdeğer) çeşitli görünüşleri incelendikten sonra genelleşmiş mübadele ve dolaşım süreci içinde genel eşdeğere ulaşılır. “Görelî değer biçiminin gelişme derecesi, eş değer biçiminin gelişme derecesine tekabül eder. Ama şunun da akılda tutulması gerekir ki, eş değer biçiminin gelişmesi, yalnızca, görelî değer biçiminin gelişmesinin ifadesi ve sonucudur.” (Marx, 2010: 78). Böylece genelleşmiş meta üretiminden paraya gidilir (*Grundrisse*’de ise para ile başladı ve genelleşmiş meta üretimini arka plana koydu, ancak başarısız bir başlangıç olduğu için *Kapital*’de sırayı değiştirdi).⁶ Paranın ve metaların dolaşımı birbirlerini koşullarlar. Genelleşmiş meta üretimi sisteminde tüm metaların genel eşdeğeri olarak ortaya çıkan para aynı zamanda onları özsel olarak aynılaştıran şeyin, emeğin ifadesi de olur. Para böylece genel eşdeğer olarak hem tüm

⁵ Örneğin önde gelen Hegel uzmanı Jean Hyppolite Marx’ın *Kapital*’inde hem Hegel’i hem de Darwin’i görür (Hyppolite, 2010: 169).

⁶ Oldukça hatalı *Grundrisse-Kapital* karşıtlığı bakış açısı pek çok Marksist yazarı tuhaf mecralara sürükledi. Örneğin Moishe Postone kendi Marksizmi ile Geleneksel Marksizm arasındaki farkları açıklarken, gözünün *Grundrisse* okuduktan sonra açıldığını ima etmektedir (Postone, 1993).

metaları sahip olduğu pozisyonundan dışlar, hem de onları kullanım değerleri olarak değil, değerler bütünü olarak içerir. Böylece genelleşmiş meta üretimi genelleşmiş değerler sistemine dönüşür, tüm metalar ise harcanmış tüm emeğin para dolayımıyla ifadesi olur. Servet birikmiş emeğe dönüşür, para ise özel ve sınırlı herhangi bir emeğin genel olarak birikmiş emek üzerindeki hak iddiasına...

Paranın gizini açık eden Marx böylece genelleşmiş meta üretimi süreciyle başlamanın ne kadar yerinde olduğunu gösterdi. Meta (kullanım değeri/değer[değişim değeri] – Para(evrensel eşdeğer) ikiliği şimdi başka bir amaca hizmet edebilirdi. Para önemli bir noktadadır artık: "*Meta dolaşımının bu son ürünü, sermayenin ilk görünüm biçimidir*" (Marx, 2010: 151). Bu noktada M-P-M döngüsü (Meta-Para-Meta) ile P-M-P döngüleri arasındaki farka yoğunlaşır. İkincisinde giren para ile çıkan para aynı ise süreç anlamsız olacaktır. İkincisinin anlamsızlığı ve amaçsızlığı P-M-P' döngüsünü gündeme getirir. Böylece artı-değere ulaşmış olur ancak bu artı değer henüz hiçbir kuramsal/tarihsel içeriği yoktur. "*Değerini artıran değer yaşam döngüsü boyunca sırayla aldığı özel görünüm biçimleri göz önünde tutulursa şu açıklamalara ulaşılır: sermaye, paradır; sermaye, metadır.*" (Marx, 2010: 158). Tüm bu süreç aslında değer başkalaşarak kendini büyüterek yürüdüğü bir mecraya dönüşür.

Tam da bu noktada Marx'ın dışsal müdahalesi ve üretimci olmayan çıkarımına bir örnek olarak P-M-P nin yerine P-M-P' yi geçirmesini örnek olarak verebiliriz. Aslında sermaye kavramını neredeyse enjekte etmektedir. P-M-P' bir anda dışsal müdahale olarak ortaya çıkar. Güzel bir ikinci müdahale gelir; P-M-P' ticari sermayenin döngüsü gibi görünmekle birlikte sanayi sermayesinin döngüsü de böyledir diye ekler. Böylece ana kuramsal yazından gelmeyen yepyeni bir kavram daha ortaya çıkar; sanayi sermayesi. Aşağıda anlatılacak Marx'ı Hegelcileştirmek isteyenlerin ve onu burjuva felsefesi ve mantığının eteklerine geri götürmek isteyenlerin beklentilerinin aksine pür bir mantıksal dizge takip etmez. O gerçek kapitalizmin herhangi bir görüngüsünü gerekli olduğu noktada soyutlayarak analize dahil eder. Kavram metafizik bir soyutlama düzeyinden veya mantıksal akış sürecinden gelmez. Tam da bu noktada

belirtmek gerekir; Marx'ın Kapital'inin Hegel'in Mantık'ı ile ilişkisi sanıldığından çok ama çok daha azdır.⁷

Buradan Marx dolaşımın/mübadelenin değer yaratmadığı sonucuna kolayca ulaşır. Sermaye dolaşım içinde doğar, ancak dolaşımdan doğmaz. Daha sonra emek gücünün satın alınması sürecine geçer. P-M süreci içinde bir meta olarak emek gücünün değerinin nasıl belirlendiğini inceler. Şunu hemen vurgular; sermaye sahibi ile emek gücü sahibi arasındaki değişim kesinlikle eşdeğerlerin değişimidir, kısacası burada sermaye sahibi işçiye kazık atmaz. Ona sadece emek gücünü toplumsal ve ekonomik olarak yeniden üretebilmesi için gerekli değeri verir. Böylece kapitalizmi eleştirmenin ve aşmanın ahlaki olamayacağı pek çabuk ortaya çıkar. Sorun bir soygun sorunu değildir. Eğer basit bir soygun sorunu olsaydı reformlarla düzeltilebilirdi.

Eşitler arası mübadeleden dolayı kendi eşdeğerine kavuşan emek gücü çalışmaya hazırdır ve emek gücünün kendisi sermaye sahibi tarafından temellük edilir. Üretim süreci sermayenin değerlendirme/valorizasyon sürecidir. Artı değer ortaya çıktığı süreçtir. Bu nedenle emek süreci, tüm burjuva iktisadının aksine, Marx'ın analizinde ayrı bir yer tutar. Bu değerlendirme süreci aynı zamanda sermayedarın satın aldığı tüm metaların (emek gücü de dahil) şekil ve içerik değiştirerek metaa dönüşmesi sürecidir. Emek gücünün makine, ekipman ve diğer gayri insani üretim araçlarıyla buluşması gereklidir. Dolayısıyla değerlendirme sürecinin kökenini bulmak biraz daha zorlaşacaktır. Çünkü emek gücü ölü emek ile buluşmuştur (tam da bu buluşma burjuva iktisadının kârın kökeni ile ilgili her türlü safsatasının kaynağıdır). Bu sebepten Marx bir kere daha müdahale eder ve henüz değerlendirilmemiş sermaye bütünü içinde sermayenin bileşenlerini barındırdığı emeğin canlı veya ölü olma durumuna göre sınıflandırır: Değişmeyen sermaye ve değişken sermaye. Birincisi ölü emeği bünyesinde barındıran ve son meta sadece sahip olduğu canlı olmayan emek miktarı kadar emek aktarabilecek büyüklüğü

⁷ Tony Smith Marx'ın herşeye rağmen yönteminin Hegelci olduğunu ancak bunu Hegel'i önyargılı ve müsahasız okuması dolayısıyla reddettiğini belirtmektedir (Smith, 1993: 17). Ona göre onun bu köksüz reddiyesi daha sonraki Marksist kuşaklar tarafından da tekrarlanmıştır. Böylece Marx bir tür utangaç Hegelyene dönüşmektedir.

verir. İkincisi ise sermayedarın satın aldığı toplam emek gücünün değeridir. Artı-değeri yaratan ikincisidir (çalışma sürecinde artı-değer karşılığı ödenmemiş emek olarak ortaya çıkar).

Şimdi Marx'ın asıl devrimci müdahalesine geldik. Smith ve Ricardo zeki burjuva liberalleriydiler kuşkusuz; kullandıkları yöntemsel aracın (emek değer kuramının) verebileceği cevapları biliyorlardı tahminen. Ancak bir kuramın doğru olması ve doğru kullanılması verebileceği potansiyel cevaplara değil sorabileceği yerinde sorulara bağlıdır. Örneğin bu açıdan neoklasik iktisat gerçekten hem yetersiz hem de güdüktür. Smith ve Ricardo kullandıkları yöntemin uygulanabilirliğine kırmızı bir sınır çizdiler ve belki de kuramın maharetle cevaplayacağı en can alıcı soruyu sormaktan imtina etiler: Kârın kökeni nedir? Onlar bu soruyu sormaktan imtina ederek kırmızı çizgiden geri dönmek zorunda kaldılar. Sırf bu nedenle *Ulusların Zenginliği*'nin en değerli bölümleri hâla ilk iki kitabıdır; kalan üç kitapta Smith ana soruyu sormadığı için saçmaladı. Kitabın basımından 150 yıl sonra kurduğu bilimi ele geçirecek olan akıl dışı kuramın daha gösterişli bir şekilde savunacağı şeyleri lakırdı olarak tekrarlayıp durdu. Ricardo kendi büyük eserine daha parlak bir başlangıç yaptı ancak yine aynı kırmızı çizgiye geldi; soruyu sormadı.⁸ Soramadığı için Marx'ın ulaştığı sınırlara bir türlü ulaşamadı.⁹ O da Smith gibi kitabının kalan bölümlerinde uluslar arası ticaret ve vergileme ile ilgili beylik lafları tekrarladı durdu. Burjuva iktisat düşüncesinin ekonomi politikten marjinalist karşı devrime ve yeni klasik iktisada doğru evrilmesi sürecinde genellikle Mill ve ilk yeni klasikler (Walras, Menger, Jevons) suçlanırlar. Oysa her burjuva düşüncesi gibi burjuva ekonomi politik de kendi şeytanını kendi içinde taşımaktaydı.

Marx sorulmamış olanı sordu. Artı-değerin kökeninin teşhis edilmesi kuşkusuz sadece bir bilimsel buluş değildi. Çünkü Marx sıradan bilimci bir bilim adamı değildi. O bilimi devrimcileştirmede, burjuva ekonomi politiğin sınırları vardı (tıpkı burjuva felsefesi, burjuva rasyonalitesi gibi). O alacağını aldı ve burjuva ekonomi politiği aştı. Bilimi devrimcileştirmede, devrimci bilimi yarattı. Böylece en başta kapitalizm eleştirisini romantik ve ahlâki olmaktan çıkardı. Kapitalizm eleştirisini artık devrimci bilimsel rotaya girmişti.

⁸ Marksistler, Sraffacılar inat, Marx'ı Ricardo'dan kurtarmaya çalışırlar; bazıları da Ricardo'yu Marx'dan kurtarmaya çalışmaktadır. Örneğin Tucker'a göre Marx'ın kabahatlerini Ricardo'ya atfetmek imkânsızdır, çünkü bazı benzerlikler bir yana Marx Ricardo'yu külliye yanlış anlamıştır (Tucker, 1961).

⁹ Vyogotsky de Ricardo'nun soruyu sormaktan kaçındığının altını çizmektedir (Vyogotsky, 1965: 13).

Böylece sermayenin valorizasyonu (değerlenmesi veya artı-değerlenmesi) sürecinde emek gücünün kendine has özel kullanım değerinin belirleyici olduğu görüldükten sonra Marx devrimci bilimin tayin edici müdahalesine geldi; sömürü oranı. Eğer burjuva iktisadının iktisat disiplini normatif ve ahlaki kavramlardan arındırma histerisine onay vereceksek sömürü kavramı kendi başına bilimsel bir kavrama benzememektedir. Tekrarında yarar var Marx *Kapital*'de sadece burjuva ekonomi politiği eleştirmede aynı zamanda onun nesnesi olan kapitalizmi de eleştirdi. Bu ikisinin birlikteliğinin ve bütünlüğünün şahikası bence "sömürü oranı" kavramıdır. Bu kavramla hem burjuva ekonomi politiğin astığı perdenin gerisine bakabildi hem de kapitalizmin görüngülerinden ayıklanmış özünü doğrudan eleştiriye tabi tutabildi.

Marx buradan sömürü oranını arttırmanın biriyle bağlantılı iki bir yöntemine gelir: mutlak ve görelî artı-değer üretimi İlk yöntemsel olarak kapitalizmin doğum dönemlerine ait bir olguymuş gibi resmedilmektedir. Oysa ikincisi gelişmiş bir endüstriyel altyapının ürünü gibi görünmektedir. Ancak görünümle yanıltıcı olabilir; sistemik diyalektikçilerin inancının aksine Marx'ın *Kapital*'inde kurgu sadece mantıksal değildir, tam tersine mantıksal/tarihsel bir dizge sergiler. Marx açık bir şekilde kapitalizm ne kadar gelişirse gelişsin bu ikisinin (mutlak ve görelî artı değer üretimlerinin) yana yana ve tamamlayıcı bir şekilde sürekli var olacaklarını vurgulamıştır. Ne keskin bir öngörü! Sermayedar bir yandan sürekli işgününü ve işgücü sürecinin ritmini arttırma ısrarını bırakmayacak bir yandan da üretimin teknik ve organizasyonel altyapısını emek üretkenliğini arttıracak şekilde yeniden düzenlemekten hiç vazgeçmeyecektir. Gerçekten de öyle olmuyor mu? Öyle ise büyük devrimci Engels'i sistemik diyalektikçilerin saldırılarından kurtarabiliriz. Bazı durumlarda aşırı basit ve formalistik bir tarz da vurgulasa da Engels Marx'ın *Kapital*'deki yönteminin hem tarihsel hem de sistemik diyalektik (ancak Hegelci olmayan diyalektik) olduğunu belirtirken sonuna kadar haklıydı.

Mutlak artı-değer üretimi üzerine uzun bölümde Marx bir kere daha derdinin sadece çapsizliğini ve yüreksizliğini ispatlayan bir kuramı (o kaçınılmaz soruyu sormadılar değil mi?) eleştirmek olmadığını kanıtladı. Bu bölümde bolca mutlak artı-değer üretiminin belirleyicisi olan işgünü uzunluğu ve buna yönelik mücadeleler ile yasa düzenlemeler üzerinde durdu. Çok uzun işgününü kısaltmak özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa işçi sınıfının mücadelesinin en asli hedefiydi; Marx ise hayalden bir şato kurmuyordu. Marx kullandığı

analiz yönteminin kapitalizmin değişmeyen özünü ortaya çıkardığının gayet bilincindeydi. Peki ama insan olarak kapitalizmden ne kadar nefret ediyordu acaba? Bu sorunun cevabı özellikle işgünü ve emekle ilgili Fabrika yasalarının anlatıldığı ve komisyon raporlarından bolca faydalanılan işgününün uzunluğu ile ilgili bölümlerde yatmaktadır. Raporlardan yansıyan insanlık dışı çalışma rejimi ile ilgili kelimelerle ifade etmek zorunda kalan Marx tiksintisini ifade etmekten hiç mi hiç imtina etmemektedir.¹⁰

Buradan görece artı değer üretimine geçen Marx kuşkusuz tüm kitap içinde en zengin bölümlerden birini kaleme almaya başlar. Görece artı-değer üretimini arttırmanın yolu emek üretkenliğinin arttırılmasıdır. Emek gücünün değeri değişmese bile verili zamanda üretilen meta miktarındaki artış artı-değerde görece bir artış meydana getirir. Kapitalist üretimin teknik ve organizasyonel altyapısındaki sürekli dönüşüm histerisinin kökeni de budur. Böylece hem toplumsal işbölümü hem de işletme içi işbölümü (ve ölçek) giderek genişler. Marx bu anlamda üretim sürecinin dehlizlerine dalar. Üretimin organizasyonun farklı biçimlerini evrimsel olarak el alır: El Birliği –Manifaktür – Makineler ve Büyük Sanayi.

Marx buradan aslında çok sıra dışı bir bölüme geçer; ücret. İlk kez değerler evrenini terk etmiş ve fiyatlar evrenine ayak basmıştır. Ücret ile ilgili bölümde yine burjuva ekonomi politiğin en büyük çarpıtmalarından birine kafa tutar. Burjuva ekonomi politiğe göre 12 saat çalışan işçiye gündelik ücret olarak ödenen 3 şilin 12 saatlik emeğin karşılığıdır. Ancak işçi bu 12 saatte 3 şilin ile ifade edilen değerden fazlasını yaratmıştır. Bu 12 saat içinde emek gücünü satın alan sermayenin değerlenmesini sağlamıştır. 3 şilin ise sadece 6 saatlik çalışma sürecinde ürettiği değere eşittir. Üstelik ücret emeğin bedeli değildir. Ücret emek gücünü sıradan bir meta görünümüne sokan fiyattır. Burjuva iktisadının en sıradan çarpıtmalarından bir ifşa edilir. Eğer gerçekten işçi 12 saatlik çalışmasının karşılığında 3 şilinlik bir ücreti alıyor ve bu ücret onun 12 saatlik emek gücü potansiyelini yeniden üretmesine yetiyor ise, bu durumda artı-değerin çarpıtılmış biçimi olarak kâr da sermayenin anasının ak sütü gibi helâl oluyordu. Çünkü burjuva

¹⁰ "Dokuz yaşındaki William Wood, "işe başladığında 7 yıl 10 aylıktı". Başından itibaren "kalıp işinde çalıştı" (son şeklini almış malları kurutma odasına götürür, oradan boş kalıpları geri getirirdi). Hafta içinde her gün sabahları saat 6'da işe gelir, akşamları saat 9 civarında ayrılır."Hafta içinde her gün akşamları saat 9'a kadar çalışırım. Örneğin son 7-8 haftadır böyle çalışıyorum."Demek ki, yedi yaşında bir çocuk için günde on beş saatlik bir çalışma!" (Marx, 2010: 241).

iktisadı üretim sürecinin sonunda herkesin hak ettiğini aldığını vaaz etmekteydi. Böylece ücret çarpıtması doğal olarak kâr için bir çarpıtmayı beraberinde getiriyordu.¹¹

Marx sermaye birikimi sürecine geçer. İlk alt bölümde, basit sermaye birikimi sürecinde sermaye genişlemez; bölümün sunum kolaylığı açısından katkısı büyüktür. Daha sonra genişletilmiş yeniden üretime geçer Marx. Artı-değerin sermayeye dönüşümü ile genişletilmiş yeniden üretim süreci arasındaki belirlenimin altı çizilir. Marx'ın her bir ilerlemesi vulgar burjuva iktisadının akıl kırıcı kavramlarından birinin daha saçmalığını ifşa etmeyle sonuçlanmaktadır. Örneğin bu bölümde önce kaçınma kuramı, sonra da "Emek fonu"¹² kuramı deşifre edilirler.

Marx kapitalist birikimin genel yasası bölümündeyseniz aslında III. Cildin kapsamı aralamaktadır. Genel olarak sermaye birikirken tekil sermayeler arasındaki boğaz boğaza rekabet dolayısıyla değişmeyen kısmını değer olarak değişir kısmına göre büyütme zorunda kalmaktadır. Böylece ya ücretli istihdam artış hızı düşmektedir, ya da ücretli istihdam azalmaktadır. Her iki durumda da, belirli bir nüfus artışı varsayımı altında, yedek işgücü ordusu birikmektedir. Böylece bir yanda sermaye diğer yanda sefalet birikmektedir.

Marx açık bir şekilde bir bütün olarak bu döngünün var olabilmesi için her bir momentinin de var olması gerektiğini belirtmektedir. Buradaki "varoluş" pür bir iktisadi doku üzerinde analiz edilemez; değil mi ki sermaye genelleşmiş bir toplumsal ilişkidir, öyle ise tüm bu döngü de şeyler arasındaymış gibi görünmesine rağmen aslında insanlar arası ilişkidir. Dolayısıyla bunun bir bütün olarak ortaya çıkabilmesi için toplumsal dokunun da buna uygun olarak dönüşmesi gerekmektedir. Toplumsal dokudaki değişim mülkiyet ilişkilerinde ve bu ilişkilere eşlik eden siyasal/hukuksal mekanizmalarda da dönüşümü zorunlu kılar. Marx sıradan burjuva iktisadının algılayamayacağı kadar geniş bir perspektife sahiptir ve İlkel Birikimin anlatıldığı meşhur bölüm de bunun kanıtıdır. Arthur ve diğerlerine de ayrıca sormak gerekir, eğer *Kapital* gerçekten kapitalizmde var olan mantıksal dizlemi yansıtan bir kurgusal/mantıksal

¹¹ Godelier en azından görünüşte ücretin emek gücüne ödenen fiyat olduğunu ve böyle ise yine görünüşte kârın emek gücünden ve zorunlu emekten bağımsızlaştığını, karşılığı ödenmemiş emek olmaktan çıktığını (en azından görünüşte) ve doğrudan üretim araçları sahibinin katkısıymış gibi görüldüğünü belirtmektedir (Godelier, 1967).

¹² Bu kurama göre işçilere ücret olarak dağıtılan toplam nerdeyse sabittir ve işçiler bunu arttırmayı nadiren başarabilirler. Bu nedenle görece sabit olan bu tutar karşısında istihdam arttıkça ücret düşer.

dizilime sahip ise bu bölüm çok uygunsuz gibi görünmemekte midir? Sıradan burjuva sosyal retoriği herhangi bir toplumsal olgunun analizine önce onun tarihçesiyle başlar. Marx genelleşmiş olanın analizinden onun tarih öncesine vardı; ne demek gerekiyor? Marx sadece sistemik diyalektik kullansa ve mantıksal bir kurgunun peşinde koşsaydı kapitalizmin tarihselliğini nasıl bulgulayacaktı? Engels bin kere haklıdır.

B. İdeoloji ve İdeolojinin Nesnesinin Eleştirisi

Baş dönersek Marx *Kapital*'de sadece ekonomi politiğin eleştirisini yapmadı. Aynı zamanda kapitalizmin de eleştirisini yaptı.¹³ Peki bu ikisini aynı anda nasıl yaptı? Öncelikle kuram ile olgu arasındaki ilişki çoğunlukla karmaşıktır ve tek yönlü değildir. Kuram belirli varsayımlar altında ve belirli bir soyutlama düzeyinde olguyu (görünüşi) yönlendiren temel eğilimleri (özü) kavramaya ilişkin bir çabadır. Kısacası olgunun, yani görünüşün bire bir resmedilmesi değildir. Bu nedenle bilimsel olduğu iddiasıyla ortaya çıkan her çaba çare yok özcü olmak zorundadır. Bu anlamda her kuramsal çaba aslında gerçekliğin süzülüp soyut düzeyde yeniden kurulmasıdır. Bu her kuram için geçerlidir. Her kuram için geçerliyse Marx bu anlamda bir istisna olmaz. Pek çok yorumcusunun inandığının aksine Marx kapitalizmi önce nesnel olandan süzmüş, sonra soyutta yeniden kurmuş değildir. Eğer bu doğru ise şu soruyu sormak gerekir: Marx'ın eleştirdiği kapitalizm hangisidir? Somut olan mı, "soyut gerçek" olan mı? Açık olmakta fayda var; elbette ki Marx kapitalizmi bir tür lego gibi soyutta yeniden kurmuştur. Ancak eleştirdiği bu soyut düzeyde somutlaştırdığı kapitalizm olamaz. Aslen somut olanın eleştirisini nasıl başardı? Sorunun cevabını bölümün sonuna bırakalım.

Olgunun ve somutun eleştirisinin kuramsal değil pratik olması gerektiği varsayılr. Bu son derece yanlış bir bakış açısidir. *Kapital* bir tarafıyla Ekonomi Politiğin eleştirisidir; ekonomi politik ise işleyen kapitalizmin öz ruhudur; has ideolojisidir. Egemen ideolojiler üretildikleri noktada ne kadar elitist olurlarsa olsunlar, ne kadar ezoterik bir dil kullanırlarsa kullansınlar bayağılaştırılarak halk sınıflarına aktarılırlar. Böylece "mülkiyet" doğallaşır, ücret ise hakkaniyetli olur. Bu nedenle sadece sokaklarda kapitalizmle kavga etmek yetmez; zihinlerdeki ideolojik şalın parçalanıp atılması gerekir. Bu kavga sadece sokaktaki insanın zihninde

¹³ Christopher Arthur Marx'ın *Kapital*'de esas hedefinin ekonomi politiğin eleştirisi olduğuna inanmaktadır (Arthur, 1993).

verilmez; sadece orada verilirse sloganların arasına sıkışmış bir *naivete* olur kalır. Dolayısıyla bu türden bir kavga (ben sosyalist aydınlanma olarak adlandırmayı tercih ediyorum) burjuva düşün üretimin her katmanında, o katmana uygun derinlikle verilmek durumundadır.

Ancak eleştiri pür kuramsal da olamaz. İdeoloji biraz teşhis, ancak daha fazla temennidir. Var olanın nasıl olması gerektiğine yönelik bir soyutlamadır; sadece nasıl olduğuna yönelik değil. Sırf bu nedenle ideolojinin özellikle temenni, ama pek tabî ki teşhis kısmının da, ideolojinin yüce nesnesine başvurularak eleştirilmesi gerekir. Fakat söz konusu egemen burjuva ideolojisiyse onun eleştirisi sade nesnele başvurularak yapılacak bir şey değildir. Bu durumda ideolojiye yönelik eleştiri nesnesine yönelik eleştiri ile bir bütün olmak durumundadır. Aksi takdirde sadece ideolojik söylemin iç turtasızlıklarının eleştirisi olmaktan öteye gitmeyecektir. Bu durumda tüm çabalar gerçeği en iyi açıklama münazarasına dönüşecektir. Kuşkusuz Marx'ın amacı bu değildi. Sırf bu nedenle burjuva ekonomi politiğin pür kuramsal bir eleştirisi olamaz. Eğer inatla bu türden bir eleştiri yapılmaya çalışılırsa sonuç yeni klasik iktisadın sonundan farklı olmayacaktır; dogmatizasyona uğramış bir tür alıklık. Marx bunun gayet bilincindeydi.

Marx bu nedenle Kapital'de hem burjuva ekonomi politik ile hem de kapitalizmle hesaplaştı. İkisini aynı anda nasıl yaptığının cevabı ise yöntemsel bir devrime işaret etmektedir. Kapitalist üretim tarzının temel özünün emekçinin karşılığı ödenmemiş emeği olduğunu göstererek hem burjuva ekonomi politiğin sınırlarını ve akıl kırıcı ideolojik özünü ortaya koydu hem de kapitalizmin uzun vadede daha eşitlikçi olabileceğine dönük taahhüdünün bir tür uydurma olduğunu gösterdi. Mutlak ve görelî artı değer üretimlerinin bütünleşik bir sermaye refleksi olduğunu göstererek kapitalizmin doğası gereği emekçiyi daha uzun veya daha yoğun çalıştırmaktan başka yolu olmadığını gösterdi. Böylece iş süreçlerinin eşitler arası bir ticari anlaşma süreci değil, tam tersine gayrı-insani bir egemenliğin tesis edilme süreci olduğunu gösterdi. Üretimin teknik altyapısının gelişimiyle birlikte sıradan işçinin makinenin eklentisine dönüşmesi zorunluluğunu göstererek kapitalizmin bireysel yaratıcılığı gelişkin çalışanlar yerine zekâ seviyeleri giderek düşen otomatlar yaratmaya yazgılı olduğunu ispat etti; bu hem kapitalizme yönelik hem de burjuva ekonomi politiğin tüm safiyane iyimserliğine yönelik ciddi bir reddiyeydi. *Kapital I. Cilt*'in sınırlarını aşarak ikinci ve üçüncü ciltlere göz attığınızda bu ikisinin (Kapitalizmin ve burjuva ekonomi politiğin eleştirileri) birlikteliği daha net ortaya

çıkacaktır. Marx'ın kapitalist üretim sürecinin kriz dinamiklerini kaçınılmaz olarak yarattığına yönelik ispatı hiç kuşkusuz bu birlikteliğin en iyi dışavurumudur.

C. Soyut ve Somutun Birliği

Marx'ın Marksist yorumcularından çoğu *Kapital*'deki yöntemi soyut ile somut arasında frekansı yüksek gidişler ve gelişlerin yapısal birliği gibi görmektedirler. Bu belirli bir noktaya kadar doğru olsa da eksiktir. Marx'da bazı kritik kavramlar hem soyuttur hem de somut; Janus'un iki yüzü gibidirler. Soyutturlar ve analizin/yöntemin gelişmesinde önemli bir araçlardır. Somutturlar ve sermaye birikimi sürecinde ortaya çıkan bir gerçekliğe işaret ederler.

Tam da bu noktada Marx'ın yöntemi üzerine emek sarf edenlerden bir bölümünün Marx'daki soyutlama düzeyi ile ilgili yargılarına dönmek gerekiyor. Onlara göre Marx'daki soyutlama "gerçek" soyutlamadır; gerçek olanı kuramsal/soyut düzeyde yeniden üreten/gerçekleştiren türden bir soyutlamadır. Örneğin Toscano Marx'ın tam da bu anlamda Hegel'den farklılaştığını vurgulamaktadır (Toscano, 2005). Bu nedenle burjuva metafizik felsefi bakış açılarındaki veya herhangi bir burjuva diskurundaki soyutlamalardan kökten farklıdır. Takdire şayan bir müdahale olmasına rağmen yanıltıcıdır. Bu görüşe göre "gerçek" soyut bir tür *mimesis* işlevine sahiptir; gerçeği soyut düzeyde taklit eder. Böylece "gerçek" soyut kategoriler gerçeklikte gerçekleşen içsel ilişkileri soyut düzeyde yeniden canlandırır; onları ussal düzeyde *anime* ederler. Ancak Marx'ın kavramsal kurgusu bunun ötesindedir. İki örnekle açıklayalım.

Smith'in savunduğu haliyle emek değer kuramı (ve hatta sağladığı tüm ilerlemeye rağmen Ricardo'nunki de) gerçeklikte ortaya çıkan bazı görünümleri açıklamaktan acizdi. Temel neden ise Smith'de "soyut emek" kategorisinin bulunmayışıydı. "Soyut emek" sadece tüm metallerde bulunan ortak niteliksel özü ifade etmiyordu. Farklı metallerin birbirleriyle değişimleri sürecinde değişim oranını da veren niceliksel bir ilişkiydi. Bir metanın sahip olduğu somut emek içeriğiyle soyut emek içeriği farklılaşabilmekteydi (zavallı Smith bu noktayı anlamamıştı). Her bir metanın çok sayıda üreticisi olabilir ve her bir üretici aynı metanın bir birimini üretebilmek için farklı miktarlarda emek zamanı harcayabilir. Bu durumda söz konusu metanın diğer metalara karşı değişim değeri tüm bu farklı emek zamanlarının (verili teknoloji altında) belirli bir ortalaması tarafından belirlenir. Bu toplumsal/ekonomik ortalama "soyut

emek”tir.¹⁴ Bu kavram Marx’ın analizinde ve yönteminde çok kilit bir rol üstlendi. Soyut emek hem soyuttur, çünkü Marx’ın analizinde mübadele değerinin özüdür. Ancak aynı zamanda somuttur, çünkü rekabet şartlarında gerçekten ortaya çıkan gerçek bir ortalama değildir. Böyle bir durum “gerçek” soyutlama kavramı ile anlatılamaz. Buradaki kavram hem soyuttur hem de somut.

Kapital I. Cilt’deki asıl özneye, genel olarak sermaye”ye dönelim.¹⁵ “Soyut emek” kavramı için belirtilenler “genel olarak sermaye” kavramı için de geçerlidir. *Kapital I. Cilt*’teki analizin köşe taşı olarak müthiş bir soyutlamadır. *Kapital*’deki yerinde analizi ve yöntemi olanaklı kılmıştır. Örneğin artı-değer ve sömürü oranı türünden kategorilerin nesnellüğünün kolayca gösterilebilmeleri “genel olarak sermaye” kavramı (tekrarında yarar var; *Kapital*’de kavram bu şekliyle hiç kullanılmamış olsa da tüm kitap bu kavram üzerine kuruludur) sayesinde mümkün olmuştur. Ancak analiz aracı soyut bir kavram olmanın yanında “genel olarak sermaye” aynı zamanda somut bir kavramdır. Bir kapitalist toplumsal yapıda tekil sermayelerin bir raya gelmelerinden oluşmuş bir toplumsal ekonomik büyüklüktür. Bu anlamda hem soyut hem de somuttur.

Marx’ın kavramları *mimesisçi* değildirler; tam tersine gerçek süreçleri anlatmaktadırlar. Bu nedenle Marx hem burjuva ekonomi politiği hem de kapitalizmi aynı anda eleştirip aşabilmiştir.

D. Türetimci Olmayan Kavramsallaştırma

İlk bölümde verilen özet akıştan da görüleceği gibi Marx analizinin boyutlarını genişlettikçe yeni kavramları analize dahil etmektedir. Her bir genişleme sisteme yeni eklenen

¹⁴ Michael Heinrich “soyut emek”in gerçek bir soyutlama olmakla birlikte herhangi bir niceliksel ilişki belirtmediğini vurgulamaktadır. Üstelik Heinrich soyut emek kategorisinin ortaya çıkmasını mübadele dolayısıyla değil sosyal meşrulaştırma aracılığıyla gerçekleşen bir süreç gibi görmektedir (Heinrich, 2004). Bu arada Sungur Savran “soyut emek zamanı” kavramının bir tür toplumsal veya fizyolojik ortalamaı anlatmadığını belirtmektedir. “Bu anlamda meta değeri, belirli bir birey tarafından fiilen harcanmış emek miktarını değil, toplumsal emeğin o metaya atfedilmiş bölümünü temsil eder” (Savran, 2012:35). Bu haklı bir yargı ancak iş mübadele değerine geldiğinde mübadele aracılığıyla metanın değeri bir tür toplumsal/ ekonomik ortalama soyut emek miktarına dönüşmektedir. Mübadele eninde sonunda nicel bir ilişki anlatmak zorundadır.

¹⁵ Hemen birleri itiraz edebilirler; Marx “genel olarak sermaye” kavramını *Kapital I. Cilt*’de kullanmadı diye. Bu çok da yerinde olmayacak bir eleştiri olacaktır çünkü tüm başyapıt aslında “genel olarak sermaye” ile ilgilidir (bkz. Moseley, 1995).

bir kavram seti anlamına gelmektedir. Örneğin mübadele ilişkisinde mübadelenin iki ucunun “görelî değer” ve “eşdeğer” haline kavramsallaştırılması, daha sonra bu genelleştirilen mübadele sistemi içinde ilişkinin ters çevrilip tüm metaların değerini ifade eden “genel eşdeğer” kavramına ulaşılması buna örnektir. Ancak bu açılım Callinicos (2009) ve Bidet’in (2007) de belirttikleri gibi tümevarımcı ve üretimci değildir. Başka bir ifadeyle Marx analizinin bir sonraki adımında kullanılacak kavramı bir önceki mantıksal kurgudan türetmez; onu dışarıdan sisteme ekler. Dışarıdan ekleme ise keyfi bir süreç değildir; Marx mantık ve dil oyunlarına girmez. Tam tersine nesnel olandan devşirilir kavram. Örneğin “genel eşdeğer” olarak para-meta sisteme dahil edilir. Aslında analizinin bu noktasına kadar keten beziyle ceket arasında ve diğer tüm metalar arasında geçen bir oyundur. Tam da bu noktaya kadar para-meta diğer metalarla birlikte varolan sıradan bir metadır. Ancak gerçek hayatta özgün bir role sahiptir; ve Marx da söz oyununa, mantıksal üretim saçmalıklarına izin vermeden parayı evrensel eşdeğer olarak sisteme dahil eder. Tayin edici olan analizinin mantıksal dizgesi değildir; fiili olarak işleyen kapitalizmdir. Böylece Marx burjuva felsefesinden bir kere daha özgürleşir.

Daha da çarpıcı olan sanayi sermayesinin sisteme dahil edilîş tarzıdır. Meta-Para-Meta’nın anlamsızlığından Para-Meta-Para dizgesine geçen Marx bunun da anlamsız olacağını belirtir. Buradan Para I – Meta – Para II (Para II>Para I) dizgesine varılır. Marx bunun ticari sermayenin döngüsü olabileceğini ancak basitçe mübadele üstünden işleyen ticari sermayenin bu türden bir sermaye değerlenmesine yol açamayacağını ekler (onun gizi üçüncü ciltte çözülecektir). Böylece geriye bir tek sanayi sermayesi kalır. Böylece bu bilinçli dışsal müdahale yanılısama yaratan dolaşım alanının terkedilmesine ve “üretimin gizli mekânı”na (*hidden abode of production*) girilmesine olanak sağlar. Eğer Marx değer yaratan sermayeyi daha önce analizini konuşlandırdığı dolaşım alanından mantıksal olarak türetmeye çalışsa idi kuşkusuz başarısız olacaktı. “Başkalaşım”, “eşdeğerler” ve diğer kavramlar arasında kaybolup gidecekti.

Türetimci olmayan kavramsallaştırma böylece Marx'ı aksiyomatik/mantıksal kuramsallaştırma ediminden kurtardı.¹⁶ Onun fiili kapitalizm ile burjuva ekonomi politiği aynı anda eleştirmesine ve aşmasına izin verdi.

Son Söz

Kapital I. Cilt'in ilk baskısı 1867 Eylül'ünde Hamburg'da 1000 kopya olarak yapıldı. Nikolayevsky ve Maenchen-Helfen şöyle demektedirler: "**Das Kapital** Marx'ın bazen açlık noktasına kadar indiği hastalık ve yoksulluk yıllarında doğdu. Onu yükümlülüklerin tacizi, çocuklarının yarattığı sıkıntıların eziyeti ve ertesi günü nasıl geçireceğine dair düşüncelerin işkencesi altında yazdı. Ancak hiç bir şey onu [nb. Marx'ı] tam olarak mağlup edemedi" (Nikolayevsky ve Maenchen-Helfen, 1936: 254). Mektuplarına göre basılan her eserini çok önemsendi; ancak *Kapital I. Cilt* müstesnaydı. Engels'e Almanca I. Baskı'nın çıkmasına yakın şunları yazdı: "Ne tür eksikliklere sahip olurlarsa olsunlar, yazdıklarımın ayırt edici bir niteliği var: artistik bir bütün oluşturmaktalar. Görüşüme göre, ona [nb. Artistik bütünlüğe] ulaşmanın tek yolu bir bütün olarak gözlerimle görmeden içinden herhangi bir parçasının basımına izin vermemektir" (Marx'dan Engels'e, akt. Nicolayevsky ve Maenchen-Helfen, 1936). Bir sanatçının eserini bitirmeden kimseye göstermekten çekinmesi türünden bir tepkidir. Bir tür geç doğum sancısıdır. Bu tepkinin bir tarafı, bu bölüme başlanırken yapılan alıntının da gösterdiği gibi, duygusaldır. Kesinlikle oldukça sıkıntılı bir dönemde yazılmıştır. Tahminen müthiş bir kin ve öfke seli içinde yazıldı; hayatının en zor dönemlerinden geçmekteydi. Bu anlamda bile *Kapital* ne Keynes'in *Genel Teori*'sine, ne Weber'in *Protestan Etiği*'ne, ne de Marshall'ın *İktisadın İlkeleri* 'ne benzemiyordu. Onlar kendi burjuva konformizmlerinin sağladığı tefekküre daldılar; oysa Marx'ı gecikmiş kirayı ödemesi için ev sahibi sıkıştırmaktaydı. Sermaye bir tarafta, sefalet diğer tarafta birikmekteydi; o ise satır satır yazdığı sefaleti yaşamaktaydı. Müthiş bir kin duyduğuna şüphe yok. Yazılan, paylaşılnca yazana ait olmaktan çıkarmış; doğru ancak yazılanı yazandan bağımsız düşünmeye çalışmak saflık olacaktır kuşkusuz. Marx bir siyasal devrimci, *Kapital* ise tiksintiyle baktığı toplumsal sisteme karşı en görkemli manifestosuydu.

¹⁶ Godelier de Marx'ın bir kavramın türeyişi için Hegelyen tümevarımcılığı kullanmadığını belirtmektedir. Ona göre mantıksal türetim yerine o bir kavramı ortaya atıyor ve yapı içindeki fonksiyonları hiyerarşik olarak tanımlıyor. İktisadi tarihe de başvuruyor böylece daha baştan tarihselciliğin yükünden kurtuluyor (Godelier, 1967). Godelier'in bir yapısalcı olarak Althusser'e yakınlığı akılda tutulmalıdır.

Tepkinin ikinci yanı ise kuşkusuz keşfedilememiş olanı, gizlenmiş olanı veya doğallaştırılmış/uhrevileştirilmiş olanın içyüzünü ortaya sermenin verdiği kesif bir keyifti. Bu basit bir bilimsel tatmin veya keyif değildi. Her sosyo-ekonomik kuram aslında bir mesajdır. Bu mesajın nasıl verileceğini aslında potansiyel alıcısı belirlemektedir. Ancak mesajı alıp kabul edecek potansiyel kitlenin karşısında mesajı reddedecek ya da yok sayacak başka bir kitle mutlaka bulunacaktır. Örneğin Weber'in mesajı yönetsel rasyonalite ihtiyacı içindeki Alman bürokrasisine yöneliktir. Keynes asıl mesajını haşmetli kapitalist devletin ekonomi politikasını üretene ve üretimi yönlendirenlere yollamıştır. Diğer taraftan Lenin Emperyalizm'de hem tüm ülkelerin işçi sınıflarına hem de sömürgelerin halk sınıflarına yıkıcı bir mesaj vermiştir. Marx'ın Kapital'indeki mesajı aslen kime yöneliktir? Bu konuda Marx çok açıktır: "1875'de Kapital'in Fransızcada fasiküller halinde yayınlanması üzerine Marx sevincini 'Eser, bu biçimde, işçi sınıfına daha kolay ulaşacaktır ve başka hiçbir düşünce benim için daha önemli değil[dir] diyerek dile getirir.'" (Tonak, 2012: 47).

KAYNAKÇA

- Arthur, C. (1993), Hegel's Logic and Marx's Capital, *Marx's Method in Capital* (ed. Fred Moseley) içinde, New Jersey: Humanities Press, 63-87.
- Bahçe, S. (2018), "Marksoloji mi? Marksizm mi? : Kapital'in İzinde" *Mülkiye Dergisi* (basılacak).
- Bidet, J. (2007), *Exploring Marx's Capital: Philosophical, Economic and Political Dimensions*. Leiden: Brill.
- Callinicos, A. (2009), *Imperialism and Global Political Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Godelier, M. (1967), "System Strcutre and Contradiction in Capital". *Socialist Register*, 91-118.
- Harris, D.J. (1985) "Value, Exchange and Capital", *Rethinking Marxism Essays for Hary Magdof and Paul Sweezy* (eds. S. Resnick ve R. Wolf) içinde, New York: Autonomedia, 151-183.
- Heinrich, M. (2004), *An Introdcution to Three Volumes of Marx's Capital*. New York: Monthly Review Press.

- Hyppolite, J. (2010) *Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar* (çev. D.B. Kılınç), Ankara: DoğuBatı.
- Marx, K. (2010 [1867]) *Kapital I* (çev. M. Selik ve N. Satlıgan). İstanbul: Yordam.
- Marx, K. ve F. Engels (2010) *Marx& Engels Collected Works [MECW] Vol. 42.* Lawrence & Wishart.
- Moseley, F. (1995) "Capital in General and Marx's Logical Method: A Response to Heinrich's Critique", *Capital & Class*, 19(2): 15-48.
- Nikolayesky, B. ve O. Maenchen-Helfen (1936) *Karl Marx: Man and Fighter* (çev. G. David ve E. Mosbacher). Londra: Methuen.
- Postone, M. (1993) *Time, Labour and Social Domination: A Reinterpretation of Marx's Critical Theory.* New York: Cambridge University Press.
- Savran, S. (2012) Marx'ın Ekonomi Yazıları Kitabına Önsöz, *Kapital'in İzinde* (eds. N. Satlıgan, S. Savran ve E.A: Tonak) içinde, İstanbul: Yordam, 32-40.
- Smith, T. (1993) Marx's Capital and Hegelian Dialectical Logic, *Marx's Method in Capital* (ed. Fred Moseley) içinde, New Jersey: Humanities Press, 15-36
- Tonak, E. A. (2012) "Kapital'de Anlatılan...", *Kapital'in İzinde* (eds. N. Satlıgan, S. Savran ve E.A: Tonak) içinde, İstanbul: Yordam, 47-50.
- Toscano, A. (2005) Real Abstraction Revisited: Of Coins, Commodities and Cognitive Capitalism
<https://www2.le.ac.uk/departments/management/documents/research/research-units/cppe/seminar-pdfs/2005/toscano.pdf> (Erişim tarihi: 18.03.2018]
- Tucker, G. (1961) "Ricardo and Marx", *Economica (New Series)* , 28(111): 252-269.
- Vyogotsky, V. (1965) The Story of Great Discovery : How Capital was Created?
<https://www.marxists.org/archive/vygotsky/1965/discovery.htm> (Erişim Tarihi: 18.03.2018).